

משפחות לילד עם מוגבלות השלכות על שוק העבודה והמחיר הכלכלי*

*הכותב: בני פפרמן, מנהל מינהל מחקר וכלכלה במשרד הכלכלה והתעשייה

תוכן העניינים

הקדמה	עמ' 5
פרק 1: משפחות לילד עם מוגבלות – השלכות על התעסוקה והמחיר הכלכלי	עמ' 7
1.1 רקע	עמ' 7
2.2 ההפסד במונחים כלכליים- הערכה בשני אופנים	עמ' 10
פרק 2: ההפסד השנתי הכולל של הורים לילד עם מוגבלות – ניתוח בנקודת זמן	עמ' 16
נספח לוחות	עמ' 17

הקדמה

בשנים האחרונות גדלה ההתעניינות של הציבור ומקבלי ההחלטות באוכלוסיית האנשים עם מוגבלות, זאת לנוכח העובדה ששיעורי התעסוקה שלהם נמוכים יחסית, ובחלק משמעותי מאוכלוסייה זו קיים פוטנציאל להשתלב בעיסוקים נרחבים בענפי המשק, אם רק תינתן לה הזדמנות. מקורם של שיעורי התעסוקה הנמוכים הללו אינם טמונים בחוסר יכולותיה ורצונותיה של אוכלוסייה זו, אלא בעיקר מאי רצונם של מעסיקים, לרבות הממשלה, לתת הזדמנות לתעסוקה הוגנת, והסיבה לכך נובעת לרוב מאפליה ודעות קדומות, ואומנם התקדמנו בטיפול בחולייהם הללו, אך עדיין נותרה עבודה רבה.

בעשור האחרון בישראל, חל שינוי במגמות התעסוקה של אנשים עם מוגבלות. השינוי החל בעקבות רצונם לשנות את אורח חייהם, תוך הכרה והבנה שהשתלבות בתעסוקה היא דרך מרכזית לקידום והתפתחותם. גם גורמים בממשלה הבינו שמדובר באובדן תוצר, שפוגע ברווחת אוכלוסיית האנשים עם המוגבלות, ומגדיל את התלות שלהם בגורמי סיוע, לרבות תשלומי קצבאות, שהם אומנם מסייעים, אך אין בהם פתרון ממשי.

סדר העדיפויות של המדיניות הממשלתית, שבא לידי ביטוי בהקצאת משאבים ופיתוח תכניות, התמקד באנשים עם מוגבלות, אך מנגד, נשכחה אוכלוסיית ההורים לילדים עם מוגבלות, שכן נדמה היה, שלהורים הללו אין חסמים מיוחדים בנושא שוק העבודה, ובמידה והם קיימים, הם יוכלו להתגבר עליהם ללא צורך בסיוע. אלא, שהערכות אלו היו שגויות. מדובר בהורים, להם יש מחויבות גדולה לילדיהם עם המוגבלות, וזאת בעקבות התלות הגבוהה יותר והצורך בהשגחה ועזרה לאורך זמן רב, שבד"כ משפחות אחרות אינן נחשפות אליו.

למחויבות זו השלכות מרחיקות לכת על דפוסי ההתנהגות של ההורים הללו בשוק העבודה בכלל, וכל שכן כאשר מדובר בהורים צעירים יחסית, שבשנים אלה, בד"כ נמצאים בשלבי הביסוס של הקריירה שלהם. המצב בו למשפחה יש ילד עם מוגבלות, יוצר צורך לקבל החלטה המשנה את דפוס החיים שלה, או חלק ממנו, באופן שיהיו לו השפעות גם לטווח הארוך. לעיתים מדובר בירידה בשעות העבודה, או לחילופין בהפסקת עבודה לפרק זמן מסוים מתוך ציפייה לשוב, שברבים מהמקרים נחסמת האפשרות לממש ציפייה זו. לרוב, במידה וישובו לשוק העבודה, עבודתם תהיה בעלת מאפיינים פחות טובים מעבודותיהם הקודמות, שהיו לפי אבחון המוגבלות של ילדיהם, כיוון שהם מנסים לבנות מחדש קריירה, לאחר הפסקה של שנים רבות. במילים אחרות, ההורה מקבל החלטות על שינוי הקריירה התעסוקתית שלו במטרה לסייע לילדו, מתוך אחריות לשפר את מצבו של הילד בהווה, ובמחיר כלכלי הבא לידי ביטוי באובדן הכנסות ולעיתים אף באובדן עבודה.

לאמור לעיל יש השלכות על יכולתם של ההורים להשתכר בהווה ובעתיד, וברור שיש לכך השלכות כלכליות לגבי המשפחה עצמה: הפסד הכנסות והוצאות ישירות שקשורות בטיפולים, שחלקן גבוהות מאוד, ולהן גם השלכות משמעותיות על העברות בין דוריות. הדבר משפיע גם על המעגל הפנימי במערכת היחסים החברתית-בתוך המשפחה, מערכת היחסים בין המשפחה לקהילה, ובעצם, על כלל המעגלים החברתיים של המשפחה.

על פי הערכות ואומדנים יש בישראל כיום כ-275 אלף משפחות להן יש לפחות ילד אחד עם מוגבלות, ולכ-15% מתוכן יש יותר מילד אחד. בלוח 1 פרטנו את סוג המוגבלויות וחומרתן, וזאת לפי דרגות חומרה. מתוכן עולה שכמעט בכל סוגי המוגבלות שיעור הילדים עם מוגבלות "חמורה" ו"חמורה מאוד" הוא גבוה מאוד, דבר המשליך על טיפולים בתדירות גבוהה. הטיפול בילדים אלו מותנה בהקצאת זמנם של ההורים לכך, ולא אחת

הדבר מתחרה באופן משמעותי בזמן העבודה של ההורים וכן בשימושים חשובים אחרים. במילים אחרות, הטיפול בילדים שהוא עתיר זמן גורם להורים עובדים להעדר מהעבודה ואף לחלק מהם לוותר עליה לחלוטין.

לוח 1: חומרת מוגבלות כל הדרגות לפי סוג מוגבלות

שיתוק מוחין/מח לה גנטית נדירה	מוגבלות פיזית	מחלה כרונית	תקשורתית (לרבות הפרעות על הספקטרום האוטיסטי)	חושית (ראיה ושמיעה)	נפשית	שכלית התפתחותית	
26	220	170	464	137	114	302	סה"כ, במספרים
						אחוזים	חומרת מוגבלות
11.5%	6.0%	6.2%	13.0%	8.2%	7.1%	7.4%	קלה
23.1%	26.6%	37.7%	44.1%	37.3%	44.6%	33.9%	בינונית
11.5%	30.7%	24.7%	26.0%	25.4%	33.9%	33.6%	חמורה
53.8%	36.7%	31.5%	17.0%	29.1%	14.3%	25.2%	חמורה מאד

מקור: "משפחות מיוחדות"- הורים לילדים עם צרכים מיוחדים. מיכל אלפסי- הנלי

מינהל המחקר במשרד הכלכלה והתעסוקה, רואה חשיבות גדולה בהעלאת הנושא של ההשלכות התעסוקתיות על הורים לילדים עם מוגבלות לסדר היום, ונענה ליוזמתו של ארגון קשר- ארגון של המשפחות המיוחדות, לבחון את אותן השלכות תעסוקתיות והמחיר הכלכלי אותו הוא גובה מהמשפחות הללו. בעקבות כך ערכנו סקר מיוחד על קבוצה נרחבת של הורים אלו, שמטרתו היו כדלקמן: **ראשית, למפות את אוכלוסיית ההורים לילדים עם מוגבלות ולנתח את מאפייניה. שנית, לבחון את הקשר שבין דפוסי ההתנהגות של ההורים בשוק העבודה בתגובה למצב אליו נחשפו, והמחיר הכלכלי שמשלמות משפחות אלו. ושלישית, לבחון דרכים לסייע למשפחות הללו כדי להקל על מצבן.**

מקור הנתונים לסקר שערכנו היה קובץ הרישום של ההורים לילדים עם מוגבלות, המצוי בעמותת קשר. בקובץ זה היו רשומים כ-35 אלף הורים. בעקבות תהליך טיוב החומרים, הגענו לקובץ מטיוב של 10,000 הורים, והוא שימש בסיס להפניית השאלון באינטרנט לאותם רשומים. במשך קרוב לשנה מילאו 1,200 הורים, אימהות ואבות, את שאלון האינטרנט¹.

¹ להרחבה מתודולוגית ראה מחקרה של מיכל אלפסי הנלי, "מאפייני המשפחות המיוחדות".

פרק 1: משפחות להן ילדים עם מוגבלות – השלכות על התעסוקה והמחיר הכלכלי

1.1 רקע

המחיר הכלכלי שמשלמת משפחה לילד עם מוגבלות מתבטא באובדן הכנסות מעבודה, כאמור בשל העובדה שהורים נאלצים להקצות חלק מזמן העבודה לזמן טיפול בילדם. כמות הזמן שהם מקדישים לטיפול מותנה במספר רב של גורמים, ובהם מספר הילדים עם מוגבלות במשפחה, סוג וחומרת המוגבלות, גיל הילד, והגמישות התעסוקתית המתאפשרת במקום העבודה. למקום העבודה של הורה לילד עם מוגבלות יש השפעה מכרעת על יכולתו של ההורה העובד להתמודד עם הקשיים היומיומיים אליהם נחשף, ויצירת תנאים מקלים וגמישים במקומות העבודה, הם מפתח לצמצום משמעותי של המחיר הכלכלי שיהיה על ההורים לשלם.

אבחון של ילד עם מוגבלות הוא למעשה קו פרשת המים שבו יהיה על המשפחה לקבל החלטה בנוגע לאופן בו היא תנהג בשוק העבודה, ומי מבני הזוג יישא יחסית יותר בנטל זמן הטיפול בילד, וכפועל יוצא מכך, ייאסף לשנות את דפוס עבודתו, ואולי אף לעזוב את כוח העבודה. לנטל הטיפולים קיימת השלכה על ההתנהגות התעסוקתית של ההורים. ככל שהמוגבלות של הילד חמורה יותר, הדבר דורש מההורים להקדיש יותר שעות טיפול, שלרוב באות על חשבון תעסוקתם בכלל, ושל האם בפרט.

בלוח 2 פירטנו את הנתונים על שינויי התעסוקה בקרב ההורים לילדים עם מוגבלות, ומהם עולה שלמעלה ממחציתם של ההורים דיווחו על הצורך בהקטנת היקף המשרה (52.6%), כמו גם קרוב ל-42% שדיווחו על פגיעה רבה ביותר בתפקוד במקום עבודתם בשל הטיפול בילדם. כצפוי, היעדרויות ממקום העבודה וחוסר היכולת להתמקד במטלות העבודה פוגעת בתפוקתו של ההורה, ועל כן אין להיות מופתעים שקרוב ל-50% מההורים דיווחו בסקר ששכרם נפגע.

בעת שהילד אובחן כילד עם מוגבלות, ההורים מנסים לעשות התאמות במקום העבודה כדי לאפשר טיפול בילד ולהצליח להמשיך לעבוד בו זמנית. עם זאת, לא אחת קורה שהדבר אינו עולה בידם, אז אחד מההורים, לרוב האם, נאלצים להחליף את מקום עבודתם או אף לעזוב את שוק העבודה, אם לפרק זמן קצוב או אם לצמיתות.

עוד עולה מתוך לוח 2 כי 41% מתוך ההורים עשו הסבה מקצועית לאחר אבחון ילדם, בין שהחליפו מקום עבודה ובין שעשו זאת באותו מקום עבודה. בנוסף, קרוב ל-15% שינו מעמדם משכירים לעצמאים, דבר שאפשר להם להפנות זמן באופן גמיש לנושא הטיפולים, וכן הפסד השכר הממוצע במקום העבודה החדש שלהם לעומת הקודם עמד על 1103 ₪.

בקרב הורים שעזבו את מקום עבודתם לאחר אבחון ילדם כילד עם מוגבלות, דיווחו קרוב למחצית (45%) שהדבר נעשה בעקבות תוצאות האבחון. בקרב 47% מההורים אלה, העיתוי לקבלת ההחלטה לעזוב את מקום העבודה נעשה בסמיכות לזמן האבחון, ועד פחות משנה. 51% דיווחו שהסיבה להפסקת עבודתם הייתה הטיפול בילד, ו-93% דיווחו שהיו רוצים לעבוד כעת.

לוח 2: שינויי תעסוקה בקרב הורים לילדים עם מוגבלות: סה"כ, אימהות ואבות

אבות	אימהות	סה"כ	
היעדרויות מהעבודה לצורכי הטיפול בילד/ה עם מוגבלות			
(39.7)	55.6	52.6	% שדיווחו על צורך בהקטנת היקף המשרה ¹
(42.6)	50.0	48.6	% שדיווחו על פגיעה בשכרם
		41.4	% המדווחים על פגיעה בתפקוד במקום העבודה בשל הטיפול בילד/ה במידה רבה ורבה מאוד
שינויי תעסוקה בקרב הורים שעובדים כיום במקום עבודה שונה מזה שבו עבדו בעת הליך האבחון			
ועזיבת מקום העבודה הייתה קשורה בו			
--46.7	40.0	40.9	הסבה מקצועית
--6.7	--17.9	--16.4	אותו תחום ואותו דרג
--26.7	(28.4)	28.2	אותו תחום בדרג אחר
--20.0	--13.7	--14.5	מעבר משכיר/ה לעצמאית
נ 2767	נ 832	נ 1103	הפסד השכר בממוצע במקום העבודה החדש ביחס לקודם
פגיעה בהיקף המשרה, שכר וקידום בקרב הורים שאינם עובדים כיום			
--80	92.9	91.5	% שדיווחו כי עבדו בעבר
--25.0	46.6	44.5	% שדיווחו כי עזבו את מקום העבודה ¹
מועד עזיבת מקום העבודה			
--27.3	(25.0)	(25.2)	מיד לאחר האבחון
--9.1	(22.8)	(21.4)	כמה חודשים לאחר האבחון
--45.5	37.0	37.9	למעלה משנה לאחר האבחון
--100.0	92.6	93.0	פגיעה במידה רבה ורבה מאוד בקידום התעסוקתי
--66.7	50.0	50.9	אי עבודה בשל אילוצי הטיפול בילד
--100.0	92.3	92.7	% שדיווחו כי היו רוצים לעבוד כעת

(1) בעקבות האבחון

הערה: במקומות המסומנים בסוגרים מדובר בפחות מ- 30 תצפיות, במקומות המסומנים ב-- מדובר בפחות מ- 20 תצפיות

עוד מלמדים ממצאי הסקר שמעבר בין מקומות עבודה מסייע להקל על ההורה בגמישות במקום העבודה, ובאיזון השעות וימי העבודה. כך למשל, 64% מההורים שהחליפו את מקום עבודתם, הצביעו שהעבודה הנוכחית שלהם היא גמישה יותר: 27% מתוכם דיווחו שהם עובדים פחות שעות ו-15% עובדים פחות ימים (ראה לוח 2.נ בספח לוחות).

ככל שהתרשמו, למרות הקשיים שההורים נחשפים אליהם, ההורים מבקשים למצות את יכולותיהם, והדבר מותנה ברצון לצמצם את החסמים העומדים בפניהם. כאשר נשאלו ההורים על החסמים למיצוי יכולותיהם בשוק העבודה, מנו שורה של חסמים שהסרתם הייתה מקלה עליהם לאיזון נכון יותר לחזרה לעבודה, למיצוי יכולותיהם ולטיפול בילדם. יש לומר שאין ספק שלמקום העבודה בכלל ולמעסיק בפרט ישנה השפעה מכרעת

על היכולת להשיג את האיזון לעיל. כך למשל, טענתם של ההורים על ההבנה המצומצמת יחסית של המעסיקים בנושא, הינה סיבה נוספת לאי מיצוי היכולת שלהם במידה רבה ורבה מאוד, וזאת ציינו למעלה מ-35% מההורים. כמו כן, קרוב ל-50% מההורים טענו שחוסר היכולת לשלב בין עבודה מהבית למקום העבודה הינו משמעותי למיצוי היכולות שלהם. זאת ועוד, 47% דיווחו שחוסר גמישותו של המעסיק מהווה לסיבה נוספת לפגיעתם (ראה לוח נ.3 בנספח לוחות).

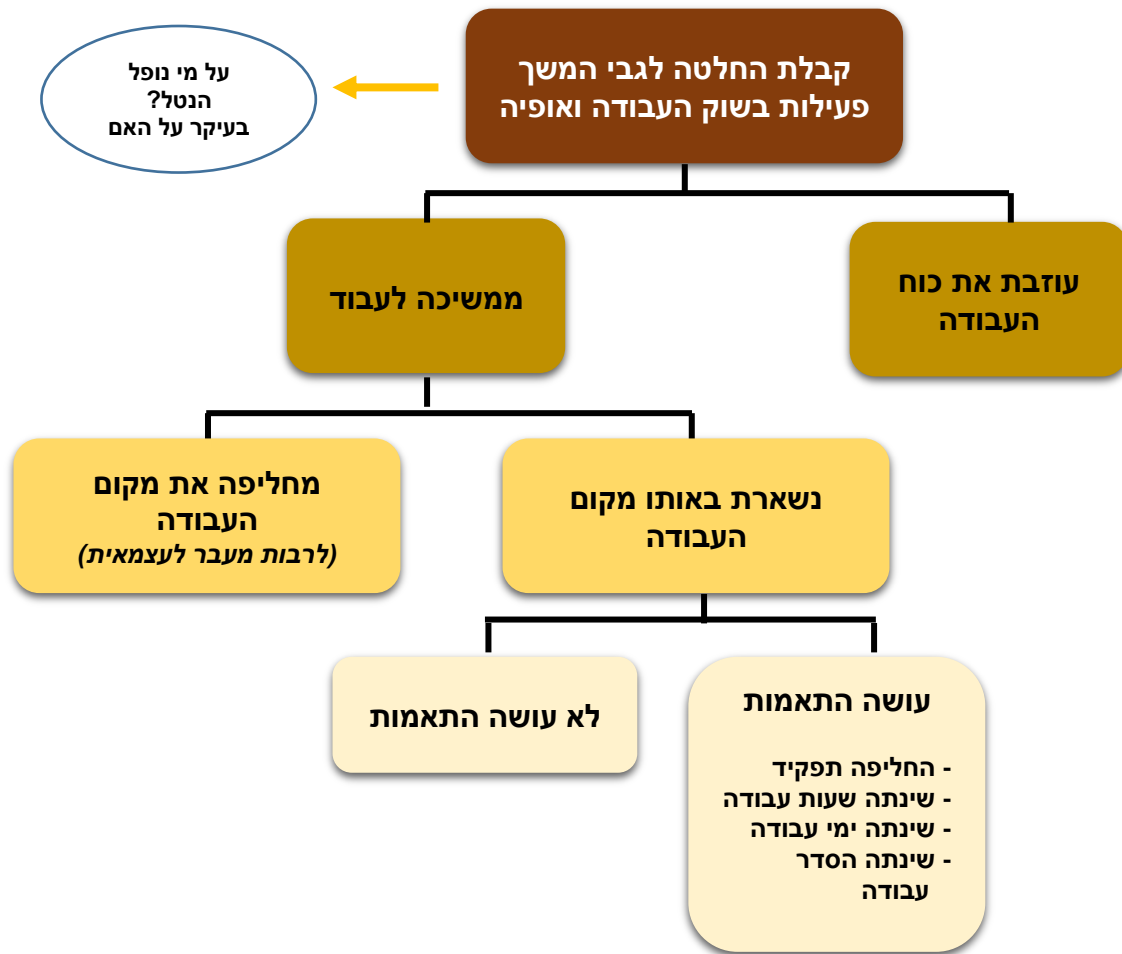
תרשים 1 מציג את עץ קבלת ההחלטות של משפחה בעת שילדם אובחן עם מוגבלות באשר לדפוסי התנהגותה בשוק העבודה: משפחה בה שני בני הזוג עובדים, או רק הורה אחד. המקרה בו אני מבקש לדון הוא במשפחה בה שני ההורים עובדים וילדם אובחן עם מוגבלות הואיל וזהו המקרה השכיח יותר ודרכו ניתן יהיה גם להתייחס להורה יחיד עם ילד עם מוגבלות.

ילדים עם מוגבלות דורשים מהוריהם זמן טיפול ולעיתים קרובות הקצאה מרובה של שעות רבות, ולכן במסגרת התא המשפחתי חייבת להתקבל החלטה מי נושא בנטל ובאיזה אופן. הניסיון האמפירי מלמד שהאם היא הנושאת העיקרית בנטל, או בעזיבה מכוח העבודה, או לחילופין בהמשך עבודה, באחד משני המסלולים הבאים: אם המשפחה ממשיכה לעבוד באותו מקום עבודה, או לחילופין, מחליפה את מקום עבודתה, לרבות האפשרות לבחון מעבר ממעמד שכירה לעצמאית.

בפני האם שמחליטה להישאר במקום עבודתה עומדות שתי חלופות: לבקש ממקום העבודה להתאים את משרתה למצב החדש שנוצר, או להמשיך במשרתה ללא כל שינוי, או שינויים מזעריים. סוג ההתאמות שניתן לעשות במקום העבודה כדי להקל על האם הן: החלפת תפקיד, שינוי במספר שעות וימי עבודה ושינוי בפרסיתם היומית והשבועית, וכן באפשרות לשינוי בהסדר העבודה שיכול למשל לשלב בין מקום העבודה לבין עבודה מהבית וכיוב'.

ההחלטות המתקבלות במשפחה מותנות בגורמים כמו הכנסות האם והכנסת המשפחה, מידת הסיוע שניתן לקבל מגורמי סיוע חיצוניים למשפחה, בין השאר סיוע של קרובים ללא תשלום וסיוע תחליפי שנרכש מגורמים חיצוניים למשפחה, וכן, בפתחותו ויכולתו של מקום העבודה לסייע להורה להתמודד עם המצב. העובדות האמפיריות מלמדות, שעקר המעמסה נופלת על האם וההסברים לכך הם מגוונים ומתמקדים בסיבות הקשורות בין היתר לקשר הרגשי המיוחד של האם לילדיה, למבנה החברתי וההיררכי של התא המשפחתי, ולשיקולים הכלכליים הקשורים ברצון למזער את אובדן הכנסות המשפחתי לאורך החיים, והבדלים בכושר ההשתכרות בין בני הזוג שלרוב הם לרעת האימהות.

תרשים 1: עץ קבלת החלטות ביחס לשוק העבודה של הורים לילד עם מוגבלות

2.2) ההפסד במונחים כלכליים - הערכה בשני אופנים

כאמור, בשל היותו של הטיפול בילד עם מוגבלות עתיר זמן הורים, מחייב אותם הדבר לפנות זמן עבודה במהלך השבוע ולאורך שנים רבות. בעקר נופל הנטל על אימהות הנאלצות להתאים את עבודתן כדי שיתאפשר להן להקצות מזמן עבודתן לזמן הטיפול הנדרש לילדיהן, שלרוב הוא אינטנסיבי ונפרס על פני שנים רבות. אובדן שעות עבודה של ההורים בשל הטיפול בילדיהם ולעיתים במספר ילדים הוא בעצם הפסד אלטרנטיבי של הכנסות של הורים אלה ביחס למשפחה דומה ללא ילדים עם מוגבלות. את ההפסד במונחים כלכליים ניתן להעריך ולנתח בשני אופנים: ראשית, להעריך את הפסד ההכנסות מעבודה של הורים לילדים עם מוגבלות לאורך חייהם. ושנית, לאמוד את ההפסד הכולל של הכנסות לכלל ההורים לילדים עם מוגבלות בנקודת זמן, בשנת עריכת הסקר.

הניתוח של שני אופני ההערכה לעיל עושה הבחנה בין המחיר הכלכלי אותו משלם הורה במשפחה לה יש ילד עם מוגבלות לאורך שנות חייה, וזאת בהתאם למצבי התעסוקה שלגביהם קבל ההורה החלטה, והוא בעקרו דיון של המיקרו. בשונה מכך, הניתוח השני מתייחס לאומדן המחיר הכלכלי הנמדד בנקודת זמן, והוא מאיר את הפן המקרו כלכלי של הבעיה הנדונה, והוא מתייחס בעיקר לאובדן הכולל של ההכנסות של סך המשפחות להן ילדים עם מוגבלות, לשנת פעילות הסקר, והוא משלים את הדיון והניתוח של הפסד המשפחה לאורך חייה.

בתרשים 2 מוצגים תוואי השכר החודשי של אם לילדים עם מוגבלות לאורך החיים, בהתאם לקבלת ההחלטות שלה ביחס לשוק העבודה. הציר האנכי מסמן את שכרה החודשי מעבודה, ואילו הציר האופקי מסמן את גילה של האם מתחילת גיל עבודתה (A^*) עד יציאתה לפרישה בגיל הפרישה, שהוא לרוב גיל 67 (T). תוואי השכר (AH) מסמן את שכרה הפוטנציאלי של אם במשפחה ללא ילד עם מוגבלות, והוא נחוץ לשם השוואה לתוואים האפשריים של אם במשפחה לילד עם מוגבלות. הנקודה D מציינת את הזמן שבו אובחנה מוגבלותו של הילד, והיא צומת קבלת החלטות של המשפחה לגבי אופן המשך פעילותה של האם בשוק העבודה. ממחקרה של מיכל אלפסי ניתן ללמוד שמקרב האימהות שעזבו את מקום עבודתן, קרוב ל-28% עשו זאת מיד לאחר האבחון, ועוד כ-29% עזבו את מקום העבודה כמה חודשים לאחר האבחון.

הפסד ההכנסות החודשי מעבודה לאם עם ילד עם מוגבלות, בהתאם למצב התעסוקה, מוצג בתרשים באמצעות הפער בין התוואי של הכנסת האם לילד עם מוגבלות לבין תוואי השכר של אם ללא ילד עם מוגבלות (ABH).

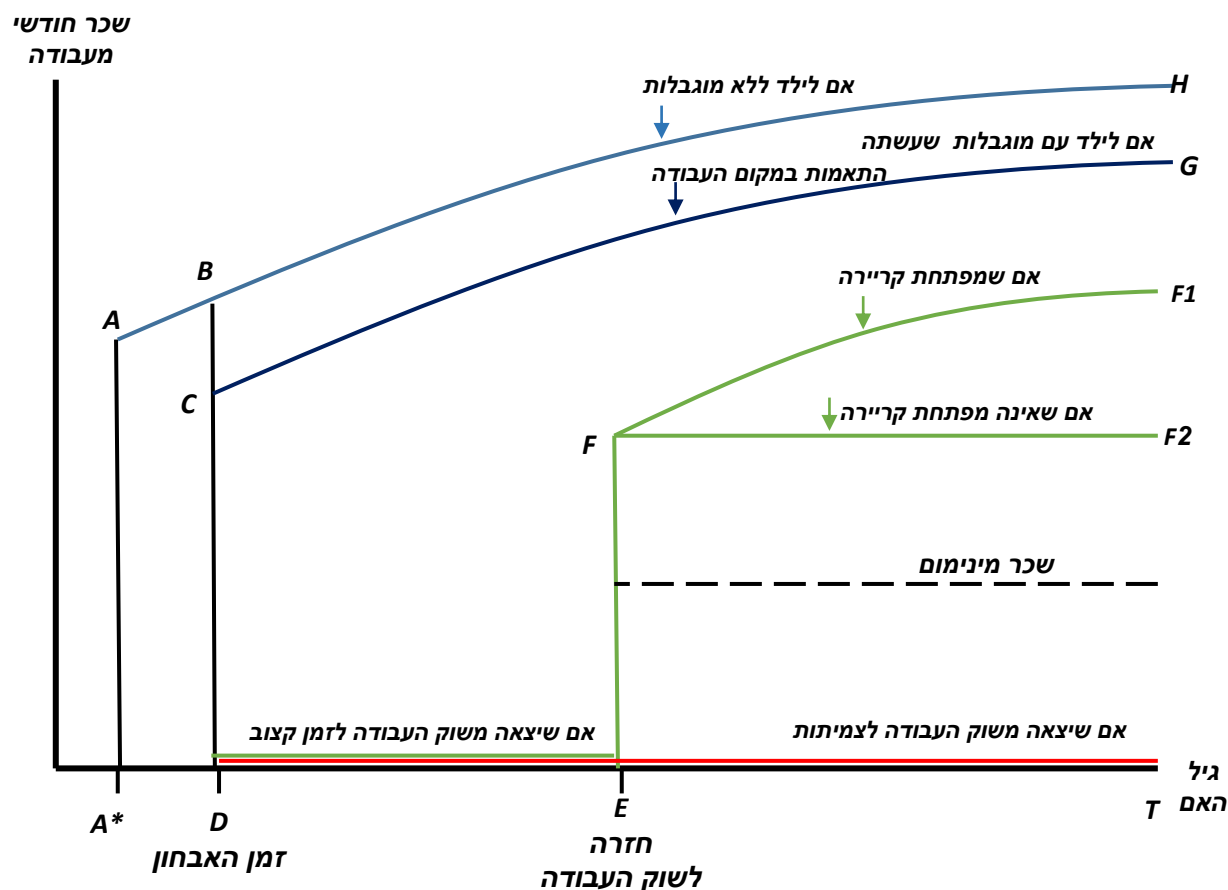
להלן תוואי הכנסות מעבודה ואובדן השכר של אימהות בהתאם להחלטות:

(1) אם שהחליטה לצאת משוק העבודה לצמימות לאחר האבחון- תוואי ההכנסה שלה הוא ABDT, ומכאן שההפסד המצטבר של שכרה לאורך החיים הוא הפער בין תוואי ההכנסה שלה (ABDT), לבין תוואי ההכנסה של אם ללא ילד עם מוגבלות (ABH). כלומר, מבחינה גרפית ניתן לראות את ההפסד המצוין על ידי נקודות BDTH.

(2) אם שהחליטה לצאת משוק העבודה בסמיכות לאבחון, ולחזור לעבוד לאחר כמה שנים- תוואי השכר שלה הוא ABDEF. הנקודה E מציינת את גיל חזרתה של האם לשוק העבודה, והנקודה F מציינת את השכר החודשי ההתחלתי של האם לאחר חזרתה לשוק העבודה, והוא צפוי להיות גבוה משכר המינימום המקובל והוא מושפע מכמות ההון האנושי של האם, הניסיון בעבודה שצברה בעבר ומספר שנות ההיעדרות של האם משוק העבודה. המשך תוואי השכר מנקודת חזרתה של האם לשוק העבודה מותנה במידת רצונה לחזור לקריירה תעסוקתית (מקדם הקריירה). התוואי FF0 מציין אם שמבקשת לחזור לשוק העבודה, אך היא אינה מעוניינת או אינה יכולה לפתוח בפעילות תעסוקתית שמקדמת את עצמה באמצעות קריירה חדשה, ומבקשת להמשיך להשקיע מאמצים בטיפול, וחזרתה לשוק העבודה נועדה בעיקר לצמצם את הפסד ההכנסות ולא לקדם קריירה חדשה. ואילו, התוואי FF1, מציין אם שיכולה ומעוניינת בשיקום ופיתוח הקריירה התעסוקתית שלה עם חזרתה לעבודה ועד פרישתה ממנו.

(3) אם שהחליטה להישאר בשוק העבודה אבל להתאים את פעילותה בו בהתאם למצב החדש שנוצר בעקבות האבחון, תוואי השכר שלה הוא ABCG והפסד ההכנסה שלה לאורך החיים הוא הפער שבין התוואים ABH לבין ABCG, כלומר, מבחינה גרפית ניתן לראות את ההפסד המצוין על ידי הנקודות BCGH.

ת.2: התפתחות השכר של אימהות לילדים עם מוגבלות לאורך החיים ע"פ תגובתן בשוק העבודה

תחשיבי סימולציה לשלושה תרחישים סבירים

בהמשך פרטנו שלושה תרחישים אפשריים לתגובתן של אימהות ביחס לפעילותן בשוק העבודה בעקבות אבחון המוגבלות של ילדם (שאותם גם הצגנו בתרשים), וכן הצגנו את ההנחות העומדות בבסיס כל אחד מהתרחישים. כזכור, המטרה היא לאמוד את הפסד ההכנסות מעבודתה של האם בתרחישים השונים, ביחס להכנסותיה של אם "דומה" ללא ילד עם מוגבלות, וכן להשוואות בין התרחישים השונים, ההבדלים ביניהם וניתוחם. בנוסף לכך חשוב לערוך מבחן רגישות להנחות בתרחישים השונים, זאת מתוך כוונה ללמוד אילו הנחות הן בעלות משמעות רבה יותר בהפסד ההכנסות לצורך סיוע לקבלת ההחלטות נכונות יותר. ככל שיכולנו, ניסנו לבסס את ההנחות על ממצאי הסקרים, והניתוח של מיכל אלפסי במחקרה על השלכות מצבם של הורים לילדים עם מוגבלות על פעילותם בשוק העבודה, שהוא למעשה מעין מיפוי ראשוני.

להלן פירוט התרחישים וההנחות:

אם עובדת ללא ילד עם מוגבלות - גיל תחילת העבודה: 25. השכר החודשי בעת הכניסה לשוק העבודה עומד על 7,000 ש"ח ברוטו לחודש (שהם 84 אלף ₪ לשנה). מדי שנה יגדל השכר ראלית ב- 1.2%. גיל הפרישה משוק העבודה יהיה 67.

1. אם לילד עם מוגבלות שיצאה לצמיתות משוק העבודה – היציאה משוק העבודה בגיל 35, לאחר 10 שנות עבודה ולאחר האבחון. עד ליציאה משוק העבודה השכר וגידולו בדומה לשכרה של אם ללא ילד עם מוגבלות.

2. אם שחזרה לעבוד בתום 10 שנים של היעדרות משוק העבודה מזמן האבחון (בגיל 35), דהיינו חזרה לעבוד בגיל 45 ועד הפרישה בגיל 67. בעת חזרתה של האם לשוק העבודה בחנו את הגידול בשכרה על פי שני תוואי שכר, המותנים במידת רצונה ויכולתה לחזור לפעילות בשוק העבודה ולפתח את הקריירה התעסוקתית שלה. ההנחה היא שמידת פיתוח הקריירה של האם משפיעה על שיפוע תוואי השכר מיום חזרתה של לעבודה עד פרישתה ממנו. הנחנו שבמקרה אחד האם תשוב לעבודה לאחר 10 שנות היעדרות, ובמהלך שאר שנות עבודתה לא תרצה לפתח את הקריירה התעסוקתית שלה ולכן שכרה יהיה דומה לשכרה ההתחלתי בעת שנכנסה לראשונה לשוק העבודה (7,000 ₪ לחודש), ושכרה הראלי יוותר קבוע עד פרישתה). במקרה השני, האם תשוב לעבודתה מתוך רצון לפתח את הקריירה שלה, דבר שיבוא לידי ביטוי בגידול של 0.8% בשכר הראלי השנתי שלה עד יום פרישתה משוק העבודה (גיל 67).

3. אם לילד עם מוגבלות שהחליטה להמשיך ולהתמיד בעבודתה – מדובר באם הממשיכה בפעילותה בשוק העבודה לאחר האבחון אבל עושה התאמות במקום העבודה כך שיתאפשר לה להקצות מזמן עבודתה זמן לטיפול בילדה. בחנו מקרה של אם שעבודתה ירדה ל-0.75% משרה בהשוואה למצבה לפני האבחון, ושכרה השנתי יגדל בשיעור של 1.0% לשנה.

בלוח 3 פרטנו את תוצאות הסימולציה לתרחישים השונים, ומתוכו עולים הממצאים הבאים:

1. אם שעוזבת את שוק העבודה לצמיתות מפסידה כ-3.8 מיליון ₪ לאורך חיי העבודה שלה.

2. אם שחוזרת לשוק העבודה לאחר 10 שנים:

א. אם שאינה מפתחת קריירה מפסידה כ-1.9 מיליון ₪ לאורך חיי העבודה שלה.

ב. אם שמפתחת קריירה מפסידה כ-1.7 מיליון ₪ לאורך חיי העבודה שלה.

3. אם שהתאימה את היקף משרתה, והקטינה אותו לכ-75% מפסידה כ-1.1 מיליון ₪ לאורך חיי העבודה שלה.

לוח 3: תוצאות סימולציה לשכרה השנתי של האם לילד עם מוגבלות לפי מצבי תעסוקה ובהתאם לתרחישים,

באלפים

אם לילד עם מוגבלות						אם לילד ללא מוגבלות	גיל	
נשארה במקום העבודה והתאימה את המשרה (75%)	חזרה לשוק העבודה				יצאה משוק העבודה לצמיתות			
	כעבור 5 שנים		כעבור 10 שנים					
	מפתחת קריירה	אינה מפתחת קריירה	מפתחת קריירה	אינה מפתחת קריירה				
84	84	84	84	84	84	84	25	בתחילת העבודה
93.5	93.5	93.5	93.5	93.5	93.5	93.5	34	בעת האבחון
77.5	87	87	84.3	84.3	0	106.6	45	בעת החזרה לעבודה
96.4	113.8	87	100.4	84.3	0	138.6	67	בעת סיום העבודה
3,613.1	3,682.1	3,322.8	3,005.4	2,824.0	886.8	4,691.2	--	סה"כ שכר ²
1.1	1.0	1.4	1.7	1.9	3.8	0	--	אובדן שכר במיליונים ³

מהממצאים בלוח עולים הדברים הבאים :

בראש ובראשונה, אימהות שמחליטות להישאר בשוק העבודה מחד, ומאידך מתאימות את מקום עבודתן תוך צמצום היקף המשרה ל-75%, מפסידות הכי פחות ביחס למצבים אחרים. עם זאת, כדאי לשים לב כי מדובר בהפסד גדול מאוד, בלמעלה ממיליון ₪, והוא מהווה להפסד של 23% ביחס לאם בעלת אותם מאפיינים, אך ללא ילד עם מוגבלות.

החזרה אל שוק העבודה מקטינה מאוד את ההפסד, והדבר מותנה במשך הזמן של ההיעדרות משוק העבודה, ובמידת הרצון והיכולת של האימהות לפתח את הקריירה שלהן עם חזרתן לשוק העבודה. כך ניתן לראות כי אם שהחליטה לחזור אל שוק העבודה כעבור 10 שנים, עם רצון ויכולת לשקם ולפתח את הקריירה שלה, תרוויח לאורך חיי העבודה שלה כ-200 אלף ₪ נוספים. בדומה לכך, במידה והאם תחזור לשוק העבודה כעבור 5 שנים, עם רצון ויכולת לשקם ולפתח את הקריירה שלה, היא תרוויח לאורך חיי העבודה שלה כ-400 אלף ₪ יותר מאם שאינה מפתחת את הקריירה שלה.

² במהלך חיי העבודה

³ ביחס לאם לילד ללא מוגבלות

מבחן רגישות

הואיל והיעדרות משוק העבודה למשך 10 שנים הגדילה מאוד את הפסד השכר של הורה לילד עם מוגבלות, ערכנו מבחן רגישות להפסד של הורה, עם שינוי בתרחיש, המתבטא במשך זמן ההיעדרות משוק העבודה: במקום 10 שנים, האם תשוב לשוק העבודה לאחר 5 שנים בלבד, ותישאר עם אותן חלופות: אם שאינה מפתחת את הקריירה, ואם שמפתחת את הקריירה. את הסימולציה ותוצאותיה ניתן לראות בלוח 3.

כצפוי, סך ההפסד של אם שחזרה לשוק העבודה לאחר 5 שנים הצטמצם באופן משמעותי. מהפסד של 1.9 מיליון ₪ לאחר היעדרות של 10 שנות עבודה, לאם שאינה מפתחת את הקריירה שלה, ירד ההפסד ל-1.4 מיליון ₪. ואילו, מהפסד של 1.7 מיליון ₪ לאחר 10 שנות עבודה, לאם שפיתחה את הקריירה שלה, ירד ההפסד למיליון ₪, שהינו ירידה משמעותית.

פירוש הדבר שצמצום שנות ההיעדרות והרצון והיכולת לפיתוח הקריירה של האם, מאפשרים להגיע למיצוי טוב יותר של יכולותיה, אך בכל מקרה, על פניו נראה כי לא ירד ההפסד לפחות ממיליון ₪, שהוא הפסד משמעותי יחסית.

פרק 2: ההפסד השנתי הכולל של הורים לילדים עם מוגבלות – ניתוח בנקודת זמן

האומדן השנתי של סך ההפסד של ההורים לילדים עם מוגבלות הוא דרך נוספת ומשלימה להביט על ההפסד של כלל אוכלוסייה זו בניתוח לפי נקודת זמן, ונכון לשנת פעילות. לפי דרך מדידה זו, נחלק את האוכלוסייה הנ"ל, דהיינו סך המשפחות להן ילד עם מוגבלות (275 אלף משפחות) לשתי קבוצות: הראשונה, אוכלוסיית המשפחות בה שני בני הזוג עובדים, המהווה כ-69% מסך האוכלוסייה (190 אלף משפחות). מדובר בהורים שביצעו התאמות למצב החדש שאליו נקלעו, בד"כ מדובר באם המשפחה, וזאת בעיקר באמצעות הקטנת שעות עבודה ביום או ימי עבודה בשבוע, שהיא למעשה התאמת היקף המשרה. השנייה, אוכלוסיית המשפחות בה רק אחד מבני הזוג עובד (לרוב מדובר באב המשפחה), שמונה כ-85 אלף משפחות. בסקר דווח כי בקרב 60% מאותן משפחות, סיבת העזיבה של ההורה את שוק העבודה הייתה בשל אבחון ילדו עם מוגבלות (51 אלף משפחות).

1. אוכלוסיית המשפחות בה שני בני הזוג עובדים:

את ההפסד של אוכלוסייה זו מדדנו באמצעות ימי היעדרות של הורה במשפחה בממוצע. על פי הסקר, ממוצע ימי ההיעדרות של הורה לחודש בשל הטיפול מגיע ל-5.5 ימים. הואיל והשכר הממוצע לחודש הוא 8,378 ₪, ומספר ימי העבודה בממוצע מגיע לכ-20.6, אזי השכר ליום העבודה יוצא 406.7 ₪. מכאן שההפסד בשכר שנגרם להורה באוכלוסייה זו בשנת היעדרות מגיע לכ-27,000 ₪.

יוצא שאם נכפיל הפסד זה במספר המשפחות בקבוצה זו (190 אלף), נגיע להפסד של 5.1 מיליארד ₪ לשנה.

2. אוכלוסיית המשפחות בה רק אחד מבני הזוג עובד:

ההנחה היא שלרוב אם המשפחה לא עבדה במהלך תקופת הסקר. הואיל והסקר נערך בנקודת זמן, ניתן להניח שקיים פיזור אחיד של האימהות במהלך השנה, דהיינו התפלגות היציאה משוק העבודה התפזרה בצורה אחידה.

בהנחה שמדובר בקבוצה שמונה כ-51 אלף משפחות, שההורה בהן דיווח כי עזב את שוק העבודה בשל אילוצי הטיפול, ומכיוון שהעזיבה של שוק העבודה מתפלגת באופן אחיד לאורך השנה, אזי ההפסד הממוצע במהלך השנה הוא של כ-25.5 אלף משפחות. שכרו השנתי של ההורה שעזב את שוק העבודה, בד"כ אם המשפחה, עמד על ממוצע של 93.3 אלף ₪.

מכאן, שהכפלת השכר השנתי הממוצע במספר המשפחות, ייתן לנו את ההפסד הכולל של משפחות אלה, שעומד על 2.4 מיליארד.

לסיכום, יוצא איפוא שמחיבור הפסד השכר של שתי הקבוצות לעיל, מגיע אומדן ההפסד הכולל במשק להורים לילדים עם מוגבלות בישראל לשנת 2015 ל-7.5 מיליארד ₪.

נספח לוחות

לוח נ.1: הורים עם ילדים עם מוגבלות: דיוקן ומאפיינים תעסוקתיים

מאפייני ההורים	אחוזים	מאפיינים תעסוקתיים	באחוזים ובשנים
גיל ממוצע (בשנים)	42.3	וותק במקום עבודה אחרון (בשנים)	10 שנים
נשואים ⁴	85.2%	שעות עבודה ביום	7.5 שעות
חילוניים ומסורתיים	72.7%	עובדים במשלחי יד אקדמיים ומנהלים	28.9%
חרדים ודתיים	27.3%	עובדים במגזר הציבורי	59.0%
השכלה אקדמית	69.2%	העובדים בענפי הבנקאות ונכסי דלא נידי	19.8%
מ"ב שהכנסתם עד 10 אלפים ₪	6.7%		
מ"ב שהכנסתם היא 15,000 ומעלה	36.8%		

מקור: "משפחות מיוחדות"- הורים לילדים עם צרכים מיוחדים. מיכל אלפסי- הנלי

לוח נ.2: השוואה בין העבודה בה עבד/ה בעת הליך האבחון לבין העבודה הנוכחית⁵

העבודה הנוכחית יותר	העבודה הנוכחית פחות	אותו דבר	
גמישות	64.3	--15.3	--19.4
שעות עבודה	27.4	54.2	(18.7)
ימי עבודה	--15.5	39.8	44.7

⁴ כולל מתגוררים עם בני זוג

⁵ לא מסתכם לכדי 100% משום שלא כולל שיעורים מזעריים שענו "לא יודע" או שבחרו לא להשיב.

לוח 3.נ: חסמים למיצוי יכולות בשוק העבודה, אחוזים מסה"כ

כלל לא	במידה מעטה ובינונית	במידה רבה ורבה מאוד	
16.0	25.0	59.1	חוסר אפשרות לעבוד במשרה מלאה
(4.9)	39.3	55.8	היעדרויות מרובות לצורכי טיפול בילד
12.1	35.1	52.7	היעדר מידע על זכויות
21.1	29.5	49.5	חוסר אפשרות לשלב גם עבודה מהבית
8.7	42.0	49.3	קשיים רגשיים – המצב משליך על היכולת להתרכז בעבודה מצבי רוח וכו'
14.2	38.9	46.9	חוסר גמישות של המעסיקים
23.1	37.6	39.4	חוסר כדאיות כלכלית
19.8	44.6	35.6	חוסר הבנה מצד המעסיקים